

کتابشناسی نهضت جنگل

مروری بر منابع فارسی ولاتین در خصوص نهضت جنگل

رحیم نیکبخت - منصور نصیری

تهیه و تالیف کتابشناسی در باب موضوعات گوناگون یکی از شالوده‌ای‌ترین و مبنایی‌ترین اقدامات در زمینه گسترش تحقیقات علمی است و شاید بتوان بسیاری از کاستیها و کمبودهای عرصه تحقیقات را مربوط به بی‌توجهی به این امر دانست. نهضت جنگل از جمله اوراق زرین تاریخ معاصر ایران است و در نوع مبارزه، محتوای نهضت و موقعیت تاریخی، دارای خصوصیات ممتاز و ویژه‌ای است که همواره مورد توجه خاص مورخان و پژوهشگران تاریخ معاصر ایران قرار دارد. مبارزان جنگل نه تنها در گیزودار با استبداد داخلی و نابسامانیهای عصر بعد از مشروطه بودند، بلکه در خط مقدم مواجهه با بولشویسم و آیین بی‌دینی قرار داشتند و روش سیاسی آنان از مو باریک‌تر و ای بسا از شمشیر تیزتر می‌نمود. سستی یا سختی نسنجیده در قبال بولشویسم پیامدها و آثار نامعلومی را می‌توانست بر جای بگذارد و اقتدار یا خلوص نهضت جنگل را مخدوش سازد. به هر روی اهمیت پژوهش و مطالعه پیرامون نهضت جنگل صرفاً به این امور خلاصه نمی‌شود و خود حدیث مفصلی دارد. آنچه را که پیش رو دارید، می‌تواند به عنوان مقدمه و مدخلی بر کتابشناسی نهضت جنگل مورد استفاده محققان و پژوهشگران تلقی شود و برای شما علاقمندان سودمند افتد.

حوادث تاریخ ایران از انقلاب مشروطه تا آغاز سلطنت رضاخان یکی از پرخادنده‌ترین و مبهم‌ترین دوره‌ها می‌باشد. در این دوره پراشوب، شاهد تنوع فعالیت‌های سیاسی، اوج دخالت‌های مستقیم و غیرمستقیم قدرتهای خارجی، سرعت و تعدد حوادث و نیز تکاپوی افراد وطن‌دوست برای حفظ ایران در کوران حوادث با راهکارهایی متفاوت هستیم. از جمله موضوعات قابل توجه در این دوره، نهضت میرزا کوچک‌خان جنگلی است که محدوده زمانی این حرکت از سال ۱۲۸۵ - ۱۳۰۰ ش می‌باشد. برای شناخت ابعاد مختلف این نهضت، شناسایی منابع، ضرورتی انکارناپذیر است. به همین منظور، در این مختصر، به معرفی منابع فارسی و لاتین می‌پردازیم که می‌تواند در تبیین این پدیده مورد استفاده قرار گیرد. هر چند این تلاش کاستیهایی دارد؛ ولی به عنوان مدخل کتابشناسی توصیفی نهضت جنگل در آینده تکمیل‌تر خواهد شد. هدف اصلی تدوین این کتابشناسی، رفع نیاز محققان و پژوهشگران می‌باشد که با منابع اصلی و فرعی نهضت جنگل آشنا شده و بر اساس موضوع مورد پژوهش خود به منابع مراجعه نمایند.

منابع فارسی شامل کتابها، مقالات برگزیده و اسناد است. نهضت میرزا کوچک‌خان به دلایل متفاوت از جمله خود نهضت و چگونگی وقوع آن، نقش حزب کمونیست ایران در سرنوشت آن، ارتباطش با بلشویکها، طرز تلقی حکومت مرکزی و دیدگاه‌های قدرتهای خارجی از آن

قابل بحث و بررسی می‌باشد. کتابهای معرفی شده جوانب مختلف این حرکت را روشن می‌سازد. علاوه بر آثاری که تنها به این موضوع اختصاص یافته‌اند، کتابهای دیگری که مطلبی در خصوص نهضت جنگل دارند، با ذکر صفحه آورده شده است؛ با این حال محققان محترم می‌بایست به فهرست اعلام این کتابها نیز مراجعه نمایند. لازم به توضیح است، قسمت عمده این منابع در کتابخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی موجود می‌باشد.

مقالات منتشرشده در این خصوص، بسیار است که همگی در یک سطح نیستند. برای پرهیز از ذکر مشخصات همه مقالات فیش شده، برگزیده مقالاتی که به جهاتی مهم‌تر بوده‌اند، آورده شده است. علاقه‌مندان برای اطلاع بیشتر می‌توانند به قسمت اول این کتابشناسی مراجعه کنند.

در قسمت سوم از منابع فارسی، اسناد و تصاویری که به سه شکل زیر وجود دارند، معرفی شده است:

- ۱ - مجموعه‌های اسناد چاپ شده
 - ۲ - اسناد و تصاویر پراکنده چاپ شده
 - ۳ - اسناد منتشر نشده موجود در آرشیوها
- نهادهای که بیشترین و ارزشمندترین مجموعه سند در این موضوع را در اختیار دارد، موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران می‌باشد. گویا، این مرکز قصد انتشار اسناد مربوط به نهضت جنگل را داشته که به دلیل نامعلومی متوقف شده است. بخش دوم، منابع لاتین می‌باشد که در خارج از ایران چاپ و منتشر شده‌اند و بدیهی است؛ برای ارائه تحقیق جامع و مانع ناچار از مراجعه به آنها هستیم.

الف: منابع فارسی

۱ - کتابشناسی‌ها

- آقا بخشی، علی، کتابشناسی گیلان، تهران، مرکز اسناد فرهنگی آسیا، ۱۳۶۰.
- افشار، ایرج، فهرست مقالات فارسی در زمینه تحقیقات ایرانی، ج ۴، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۹.
- فهرست مقالات فارسی در زمینه تحقیقات ایرانی، ج ۵، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۴.
- پوراحمد جکتاجی، محمدمتقی؛ طالش ایران‌دوست، فرشته؛ معصومی اشکوری، حسین، کتابشناسی گیلان، رشت، سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۶۸.
- پورسفر، علی، کتابشناسی انقلاب مشروطیت ایران، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۳.
- گنجینه اسناد، فصلنامه تحقیقات تاریخی (ویژه‌نامه نهضت جنگل) سال یازدهم، دفتر سوم، پائیز ۱۳۸۰ شماره پیاپی ۴۳.

۲ - کتابها

- آراز، طوفان؛ جمهوری اول آذربایجان شمالی، ۱۹۱۸ - ۱۹۲۰، دانمارک، مولف، ۱۳۷۴.
- آقاری، ژانت، انقلاب مشروطه ایران، ترجمه رضا رضایی، تهران، بیستون، ۱۳۷۹، ص ۲۰۵ - ۲۱۵ و ۳۰۹ - ۳۱۴.
- آلیانی، شاهپور؛ رفیعی جیردهی، علی، نهضت جنگل و معین‌الرعیان (حسن خان آلیانی) تهران انتشارات میشا،

۱۳۷۵.

- ابراهیموف، ت، پیدایش حزب کمونیست ایران، ترجمه ر. رادنیاه، تهران، گونش، ۱۳۶۰.
 - احرار، احمد، مردی از جنگل، تهران، انتشارات نوین، ۱۳۶۱.
 - افشاری، حسن، میرزا کوچک خان، تهران، بی نا، ۱۳۴۸.
 - البرز، منوچهر (سرهنک ستاد ۲)، تاریخ پنجاه ساله نیروی زمینی شاهنشاهی ایران، به اهتمام علی وزیر، تهران، ستاد بزرگ ارتشداران، ۲۵۲۵ = ۱۳۵۵، ص ۵۷ - ۶۵.
 - املشی، بهالدین، گوشه‌هایی از تاریخ گیلان، تهران، بی نا، ۱۳۵۲.
 - امیرزاده (شاهرخی)، کاظم، آزاده گمنام، به کوشش نصرت‌الله فتحی تهران، بی نا، ۱۳۳۳.
 - ایرانف، م س، تاریخ ایران نوین، ترجمه هوشنگ تیزابی و حسن قائم‌پناه، تهران، انتشارات طوفان، ۱۳۵۶، ص ۳۹ - ۵۴.
 - انقلاب اکبر و ایران، مجموعه سخنرانیهای سمینار علمی حزب توده ایران به مناسبت پنجاهمین سالگشت انقلاب کبیر سوسیالیستی اکبر، بی جا، [خارج از کشور] انتشارات حزب توده ایران، ۱۳۴۶، ص ۲۴۹ - ۲۶۳.
 - باستانی پاریزی، ابراهیم، تلاش آزادی، تهران، انتشارات نوین، چاپ چهارم، ۲۵۳۶ = ۱۳۵۶، ص ۲۹۴ - ۳۳۹.
 - برار، ویکتور، انقلابات ایران، ترجمه سید ضیال‌الدین

دهشیری، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۲۵۳۵ = ۱۳۵۵، ص ۷۰ - ۸۴.

- بهار، محمدتقی (ملک الشعرا)، تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران، ج ۱، تهران امیرکبیر، چاپ چهارم، ۱۳۷۱، ص ۱۶۴ - ۱۶۷.
 - پاینده لنگرودی، محمود، یادى از دکتر حشمت جنگی، تهران، انتشارات شعله اندیشه، ۱۳۶۸.
 - پرستیس، مویسی آرنوویچ، بلشویکیها و نهضت جنگل، ترجمه حمید احمدی، تهران، شیرازه، ۱۳۷۹.
 - پوراحمد چکتاجی، محمدتقی، گیلان‌نامه (مجموعه مقالات گیلان‌شناسی) رشت، طاعتی، ۱۳۶۶ - تاریخ خیانت به جنبش ایران، بی نام مولف، بی جا، بی نا، بی تا.
 - تاریخ مبارزات مردم ایران (حقایق درباره جنبش جنگل و حماسه سیاهکل) بی نام مولف، بی جا، بی نا، بی تا.
 - تدین، عطاالله، نقش گیلان در نهضت مشروطیت، بی جا، فروغی، ۱۳۵۳.
 - تمیمی طالقانی، محمد، دکتر حشمت که بود و جنگل گیلان چه بود (شرح مبارزات میرزا کوچک خان و دکتر حشمت)، تهران، شرکت شعله، ۱۳۲۴.
 - تهرانی، حسن، جنگل، تهران، بنگاه مطبوعاتی افشاری، ۱۳۲۰.
 - جاوید، سلام‌الله، نهضت مشروطیت ایران و نقش آزادخواهان جهان، تهران، انتشارات دنیا، ۱۳۴۷.
 - جاوید، سلام‌الله، ایران سوسیال دمکرات (عدالت) فرقه سی حقیقینه خاطره لریم تهران، مولف ۱۳۵۹.

(خاطرات من از فرقه سوسیال دمکرات عدالت.)

- جودت، حسین، یادبودهای انقلاب ایران و تاریخچه جمعیت فرهنگ رشت، تهران، بی نا، ۱۳۵۱.
 - حاجی زاده، قاسم، یاد سبز (مجموعه نقاشیهایی از میرزا کوچک خان جنگلی)، تهران، منیژه ناصری، ۱۳۷۱.
 - حوزة، ویژه میرزا کوچک جنگلی، سال ۱۹، شماره ۱۱۲ - ۱۱۱، مرداد و شهریور، مهر و آبان ۱۳۸۱.
 - خاطرات سردار فاخر حکمت، به اهتمام سیف‌الله وحیدنیا، ناشر، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۹. (مذکره با میرزا کوچک خان.)
 - خاطرات سیاسی عباس خلیلی را در آئینه تاریخ، (مدیر روزنامه اقدام) به اهتمام محمد گلبنی، تهران، انتشارات اندیشه، ۱۳۸۰.
 - خلعت بری، محمدولی، یادداشت‌های سپهسالار تنکابنی، گردآورنده امیر عبدالصمد خلعت بری، به اهتمام محمود تفضلی، تهران، نوین، ۱۳۶۲.
 - خورشیدی بر بام شرف، (دفتر شعری در سوگ و ستایش میرزا کوچک خان جنگلی)، رشت، اداره ارشاد اسلامی، ۱۳۶۴.
 - د.م، احسان‌الله‌خان و خالوقربان، آنها که به نهضت خیانت کردند، قم، انتشارات حق، بی تا.
 - دسترویل، ژنرال ماژور، امیربالیزم انگلیس در ایران و قفقاز، ۱۹۱۷ - ۱۹۱۸، ترجمه میرزا حسین خان انصاری، تهران، انتشارات روزنامه کوشش، ۱۳۰۹.
 - خاطرات ژنرال ماژور دسترویل، سرکوبگر جنگل،

ترجمه حسین انصاری با مقدمه و فهرس علی دهباش، تهران، کتاب فرزاد، ۱۳۶۲.

- یادداشتهای ژنرال مازور دسترول، امپریالیسم انگلیس در ایران و قفقاز، ترجمه حسین نمازی، تهران، منوچهری، ۱۳۵۷.

- دولت آبادی، یحیی، حیات یحیی، ج ۴، تهران، انتشارات عطار و انتشارات فردوس، چاپ ششم، ۱۳۷۱، صص ۱۳۳ - ۱۵۶ و ۲۴۰ - ۲۷۹.

- ذبیح، سپهر، تاریخ جنبش کمونیستی در ایران، ترجمه محمد رفیعی مهرآبادی، تهران موسسه مطبوعاتی عطایی، ۱۳۶۴، ص ۳۳ - ۱۰۰.

- رائین، اسماعیل، اسناد و خاطره‌های حیدرخان عمووعلی، ج ۲، تهران، بی‌نا، ۱۳۵۸ و ۱۳۶۳.

- حیدرخان عمووعلی، تهران، انتشارات جاویدان، ۲۵۳۵ = ۱۳۵۵.

- قیام جنگل (یادداشتهای میرزا اسماعیل جنگلی خواهرزاده میرزا کوچک خان) تهران، انتشارات جاویدان، ۱۳۵۷.

- رضازاده لنگرودی، رضا، یادگارنامه فخرایی، تهران، نشر نو، ۱۳۶۳.

- رضازاده ملک، رحیم، حیدرخان عمووعلی چکیده انقلاب، تهران انتشارات دنیا، ۱۳۵۲.

- رضاشاه کبیر، تهران، مرکز پژوهش و نشر فرهنگ سیاسی دوران پهلوی، ۱۳۵۶، صص ۵۳ - ۱۰۰.

- روسانی، شاپور، نهضت میرزا کوچک خان جنگلی و اولین جمهوری شورایی در ایران، تهران، نشر شمع، چاپ دوم، ۱۳۶۸.

- روایی، ابراهیم، خاطرات و اسناد دفتر روایی (انقلاب مشروطیت، نهضت جنگل، دوره ناامنی خلخال) به کوشش ایرج افشار و بهروز رزاقی، تهران فردوسی با همکاری ادیب، ۱۳۶۳.

- رئیس‌نیا، رحیم، حیدرخان عمووعلی در گذر از طوفانها: تهران، دنیا، ۱۳۶۰.

- زربخت، ناصر، گذر از برزخ (خاطرات یک توده‌ای در مهاجرت) تهران، آتیه، ۱۳۸۰، صص ۹۷ - ۱۰۰.

- زیبایی، علی، کمونیزم در ایران یا تاریخ مختصر فعالیت کمونیستها در ایران، تهران، بی‌نا، ۱۳۴۳، صص ۱۰۴ - ۱۱۴.

- سپهر، احمدعلی، ایران در جنگ بزرگ ۱۹۱۸ - ۱۹۱۴، تهران، بی‌نا، ۱۳۳۶.

- سخنرانیهای اجلاس کنگره بزرگداشت روحانی مجاهد میرزا کوچک خان جنگلی، رشت، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی گیلان، ۱۳۶۹.

- سیاست داخلی ایران، خاطرات و اسناد مستشارالدوله، مجموعه هفتم، به کوشش ایرج افشار، تهران، انتشارات طلایه، ۱۳۷۴.

- شریعت گیلانی، محمدباقر، تاریخچه جنگلیان، تهران، مالکین گیلانی مقیم مرکز، ۱۳۳۷ ق.

- شعاعیان، مصطفی، نگاهی به روابط شوروی و نهضت انقلابی جنگل، تهران، آرژانگ، ۱۳۴۹.

- شمیله، ع، میرزه محمد آخوندزاده (بهرام سیروس)، راداکتور جعفرپور، تبریز، بی‌نا، چاپ دوم، بی‌تا، (چاپ

اول، باکو، ۱۹۷۴ م، کتاب به زبان ترکی آذری است).

- شیخ‌الاسلامی، محمدجواد، سیمای احمد شاه قاجار، ۲ ج، تهران، نشر گفتار، چاپ دوم، ۱۳۷۵.

- : علل افزایش نفوذ سیاسی روس و انگلیس در ایران، تهران، کیهان، ۱۳۷۰، صص ۵۹ - ۹۲.

- صباحی، هوشنگ، سیاست انگلیس و پادشاهی رضاشاه، ترجمه پروانه ستاری، تهران، نشر گفتار، ۱۳۷۹.

- صبوری دیلمی، محمدحسن، نگاهی از درون به انقلاب مسلحانه جنگل، تهران، مولف، ۱۳۵۸.

- طالبی، فرامرز، آوای جنگلی، (نمایشنامه‌ای درباره نهضت جنگل)، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۷.

- طاهری رشتی، محمدجعفر، شعله شمع جنگل (شمه‌ای از زندگی میرزا کوچک خان و شرح حال او) بی‌جا، علی طاهری، ۱۳۵۹.

- ظهیر و سقوط سلطنت پهلوی، ج ۲، جستارهایی از تاریخ معاصر ایران، تهران، انتشارات اطلاعات چاپ چهارم، ۱۳۷۱، صص ۵۵ - ۹۸.

- عاقلی، باقر، تیمورتاش در صحنه سیاست ایران، تهران، انتشارات جاویدان، چاپ دوم، ۱۳۷۲، صص ۶۷ - ۱۲۰.

- عباسی، محمد، تاریخ انقلاب ایران، تهران، مشرق، ۱۳۵۸.

- عنایت، قهرمان جنگل، (سرگذشت پرماجرای سردار نام‌آور جنگل)، تهران، انتشارات عارف، بی‌تا.

- غنی، سیروس، ایران بر آمنین رضاخان برفاقتان قاجار و نقش انگلیسیها ترجمه، حسن کاشانه، تهران، انتشارات نیلوفر، ۱۳۷۷، صص ۸۳ - ۸۵ - ۸۷ - ۸۸ - ۱۰۷ - ۱۱۳ - ۱۱۶ - ۱۲۲ - ۱۶۸ - ۱۷۲ - ۱۷۶ - ۲۲۴ - ۲۴۹ - ۲۶۲ - ۲۶۴ - ۲۸۴ - ۳۰۸ - ۳۵۲.

- فخرایی، ابراهیم، سردار جنگل میرزا کوچک خان، تهران، انتشارات جاویدان، چاپ یازدهم، ۱۳۶۶.

- گیلان در جنبش مشروطیت، تهران، کتابهای جیبی، ۱۳۵۳.

- فرخ، مهدی (معصم السلطنه)، خاطرات سیاسی فرخ، به اهتمام پرویز لوشایی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۴۷.

- فردی، امیرحسین، کوچک خان جنگلی، تهران، حوزه اندیشه و هنر اسلامی، ۱۳۶۰.

- فروحی، علی؛ طالبی، فرامرز، ارمینان گیلان، رشت، گیلکان ۱۳۷۷.

- فورتسکیو، ل، س، رجال تهران و برخی ولایات شمال غرب ایران، ترجمه، محمدعلی کاظم‌بیگی، تهران، مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی، ۱۳۷۹.

- قادری، خاتم، پژوهش در روابط ایران و روسیه شوروی یا قرارداد ۱۹۲۱، ج ۲، تهران، بی‌جا، ۱۳۵۹.

- قهرمان میرزا سالور، روزنامه خاطرات عین السلطنه، ج ۷، به کوشش مسعود سالور، ایرج افشار، تهران، انتشارات اساطیر، ۱۳۷۹.

- کتانی، احمد، سرزمین میرزا کوچک خان، پژوهش درباره گیلان زمین و تاریخ اجتماعی و اقتصادی آن با نگرشی بر نهضت جنگل، با مقدمه ابراهیم فخرایی، تهران، معصومی، ۱۳۶۲.

- کحال زاده، میرزا ابوالقاسم خان، دیده‌ها و شنیده‌ها، (خاطرات منشی سفارت آلمان در ایران درباره مشکلات ایران در جنگ بین‌المللی اول ۱۹۱۸ - ۱۹۱۴) به کوشش مرتضی کامران، تهران، نشر فرهنگ، ۱۳۶۳.

- کرونین، استفانی، ارتش و حکومت پهلوی ترجمه غلامرضا علی بابایی، تهران، انتشارات خجسته ۱۳۷۷، صص ۸۷، ۱۴۳ - ۱۴۶، ۱۷۲، ۱۹۶، ۲۵۹، ۳۲۶، ۳۳۶.

- کمره‌ای، محمد، روزنامه خاطرات سید محمد کمره‌ای، ۲ ج (ج اول برآمدن دولت وثوق‌الوله ج دوم مقدمات کودتای اسفند) به کوشش محمدجواد مرادی‌نیا، تهران، نشر شیراز، ۱۳۸۲.

- کوچک‌پور، صادق، نهضت جنگل و اوضاع فرهنگی - اجتماعی گیلان و قزوین به کوشش سید محمد تقی میرابوالقاسمی، رشت، نشر گیلکان، ۱۳۶۹.

- گروگان، حمید، حماسه میرزا کوچک خان، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۴.

- گیلک، محمدعلی، تاریخ انقلاب جنگل به روایت شاهدان عینی، رشت، نشر گیلکان، ۱۳۷۱.

- لنجچاقسکی، زرژ، غرب و شوروی در ایران، سی سال رقابت ۱۹۱۸ - ۱۹۲۸، ترجمه حورا یآوری، تهران، ابن سینا، بی‌تا.

- لنزوسکی، جورج، رقابت روسیه و غرب در ایران، ترجمه اسماعیل رائین، تهران، انتشارات جاویدان، چاپ دوم، ۲۵۳۶، ۱۳۵۶، صص ۹۵ - ۱۰۱. (این دو اثر ترجمه یک کتاب هستند)

- مابری، فردریک جمیز، عملیات در ایران (جنگ جهانی ایران ۱۹۱۴ - ۱۹۱۹) ترجمه کاوه بیات، تهران، خدمات فرهنگی رسا، ۱۳۶۹.

- مبارزه دومی در جنبش مردم، جنبش تنباکو، جنگل، دمکراتیسم و لیبرالیسم، سه مقاله از رزم دانشجو، کنفدراسیون محصلین و دانشجویان ایرانی برای احیای سازمان واحد دانشجویی، تهران، حقیقت، بی‌تا.

- متولی، عبدالله، بررسی تطبیقی دو نهضت جنگل و خیابانی، تهران، حوزه هنری، ۱۳۷۳.

- مدنی، احمد، جنبش جنگل و میرزا کوچک خان، خاطرات میراحمد مدنی عضو شورای اتحاد اسلام و مدیر روزنامه پرورش، به کوشش محمدتقی میرابوالقاسمی، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۷۷.

- مکی، حسین، زندگانی سیاسی سلطان احمدشاه قاجار، تهران، امیرکبیر، چاپ دوم، ۱۳۵۷.

- تاریخ بیست ساله ایران، ج ۱، تهران، انتشارات علمی، ۱۳۷۴.

- موسوی، صفا، تاریخ مکمل جنگل، میرزا کوچک خان، رشت، مولف، ۱۳۵۸.

- مهجوری اسمعیل، تاریخ مازندران، ج ۲، ساری، مولف، ۱۳۴۵.

- میرابوالقاسمی، سید محمدتقی، دکتر حشمت و اندیشه اتحاد اسلام در جنبش جنگل، تهران، ندآ، ۱۳۷۸.

- گیلان از انقلاب مشروطیت تا زمان ما، رشت، گیلان، ۱۳۷۷.

- میروشنیکف، ل. ی، ایران در جنگ جهانی اول،

ترجمه ع. دخانیانی تهران، انتشارات فرزانه، چاپ دوم، ۱۳۵۷.

- نقش احزاب چپ معاصر ایران، ج ۱، کار جمعی از موسسین و بنیانگذاران، جریان چپ در ایران (کتاب چاپ نشده، کتابخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی) صص ۹۲ - ۲۹۹.

- نوازی، بهرام، عهدنامه مودت ایران و شوروی، مقدمه از دکتر باوند، تهران، نشر همراه، ۱۳۶۹.
- واقف شریفی، وقتی که مارکسیستها تاریخ می‌نویسند، دفتر اول، درباره نهضت انقلابی جنگل، تهران، صادقی با همکاری انتشارات جنگل، ۱۳۵۷.

- یادداشتهای تاریخی و اسناد سیاسی مستشارالدوله، مجموعه اول، به کوشش ایرج افشار، تهران، انتشارات فردوسی، ۱۳۶۱، صص ۱۹۰ - ۱۹۳.

- یقیقیان، گریگور، شوروی و جنبش جنگل، به کوشش برزویه دهگان، تهران انتشارات نوین، ۱۳۶۳.

- یوسفی نیا، علی اصغر، تاریخ تنکابن (محال ثلاث گیلان و مازنداران در حیطه اساطیر و تاریخ گوشه‌های ناشناخته از حوادث مشروطه و نهضت جنگل و تاریخ تفصیلی کلاردشت و کجور) تهران، نشر قطره، ۱۳۷۰.

۳ - مقاله‌های برگزیده
آفاری، زانت، «نقدی بر تاریخنگاری متناقض جمهوری گیلان»، ترجمه رضا رضایی، نگاه نو، ش ۲۹، مرداد ۱۳۷۵، صص ۵۱ - ۸۱.

۱. ق. م. «مکتوب وارده درباره اوضاع سیاسی و اجتماعی لاهیجان» هفته‌نامه جنگل، س ۱، ش ۳، ص ۴ - ۵.

اتابکی، تورج، «از رفیق سرخ تا دشمن خلق» (کارنامه و زمانه احسان‌الله خان دوستدار در سرزمین شوراها) گفتگو، ش ۳۱، ۱۳۸۰، صص ۱۴۳ - ۱۶۶.

اخبار حیرت‌انگیز «پاسخ به اتهامات وارده به هیات اتحاد اسلام راجع به عدم اطاعت از دولت و داشتن سودای

استقلال»، هفته‌نامه جنگل، س ۱، ش ۱۲، ۱۳۳۵ ق، صص ۱ - ۴ و ش ۱۳، صص ۱ - ۴.

اصغر نیا، محمدحسین، «میرزا کوچک مظلوم بزرگ تاریخ معاصر» روزنامه ایران، ۱۳۷۶/۹/۱۰، ص ۹.
«افساد قونسول انگلیسی در رشت» هفته‌نامه جنگل، س ۱، ش ۱۸، صص ۱ - ۴.

پاینده لنگرودی، محمود، «دو پنهاننده از کمیته مجازات در نهضت جنگل» گیله‌وا، س پنجم، ش ۴۰ - ۴۱، ۱۳۷۶، صص ۴۳ - ۴۵.

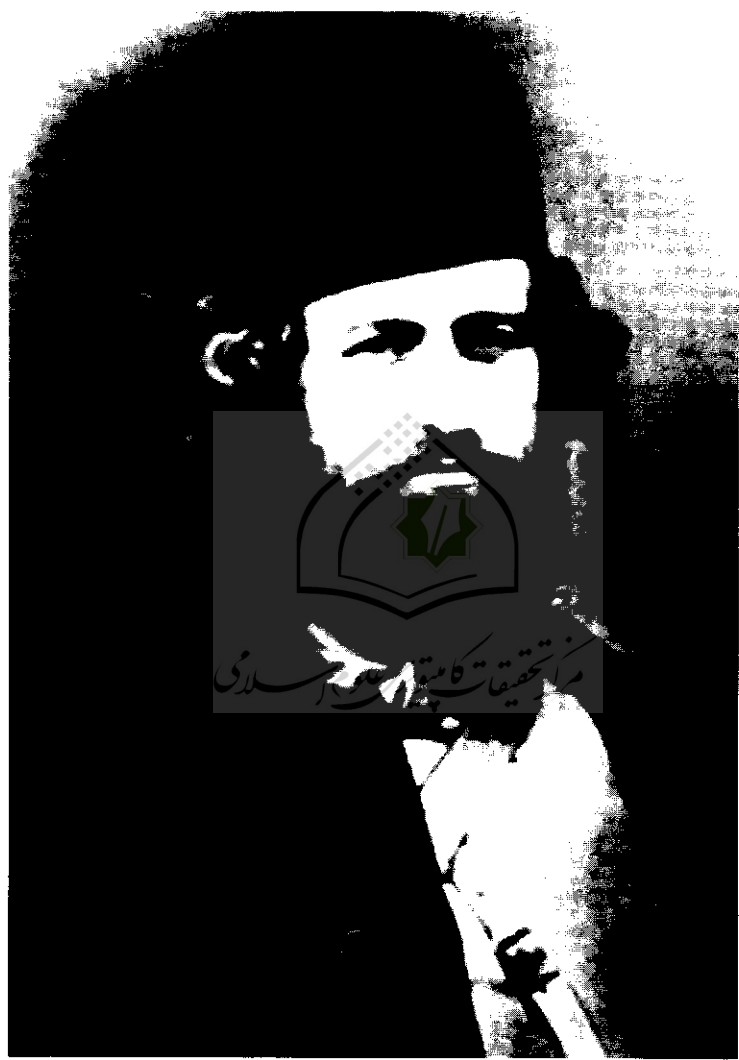
«چگونه ایران پایدار ماند؟» میرزا کوچک خان جنگ و گریز در جنگل، روزنامه ایران، ۱۳۷۷/۹/۲، ص ۷.
حاج سید جوادی، حسن، «نهضت جنگل» کتاب گیلان،

ج ۲، تهران، انتشارات گروه پژوهشگران ایران، ۱۳۷۴، صص (۱۸۱ - ۲۳۸).

حسینی، پروی، «اگر میرزا گیلک نبود؟» گیله‌وا، س پنجم، ش ۴۵، ۱۳۷۶، ص ۱۵.

«حل معمای طوالتش وفدائیان اتحاد اسلام» هفته‌نامه جنگل، س ۱، ش ۵، صص ۶ - ۸.

خلتبری، ارسلان، «فرار میرزا کوچک خان به کمک ساعدالدوله» مجله وحید، ش ۴، ۱۳۴۵، صص ۴۵۹ - ۴۶۳.

۳۳ -

«شوروی و نهضت جنگل» آینده، س ۱۲، ش ۱ - ۲، صص ۱۳۲ - ۱۴۲.

«شهید کوچک جنگلی در آئینه ملک‌الشعرای بهار» کیهان هوایی، ش ۱۳۰۹، ۱۳۷۷/۹/۲۳، ص ۱۰ - ۱۱.
شیخ‌الاسلامی، جواد، «میرزا کوچک خان رهبر نهضت جنگل»، تحقیقات اسلامی، ج ۱، ش ۲ و ش ۱، ۱۳۶۵ - ۱۳۶۶، صص ۱۱۵ - ۱۵۰.

طباطبایی، میراحمد، «ایرنشناسان شوروی و نهضت جنگل»، یادنامه ابراهیم فخرایی، تهران، ۱۳۶۸، صص ۸۶ - ۹۵.

فخرایی، ابراهیم، «در آسمان جنگل...» به مناسبت شهادت میرزا کوچک خان جنگلی روزنامه همشهری، ۱۳۷۷/۹/۱۱ و ۱۳۷۷/۹/۱۲، ص ۶.

فروچی، علی، «نکته‌هایی درباره مقاله میرزا کوچک خان جنگلی» تحقیقات اسلامی، ج ۲، ش ۲، ۱۳۶۶، صص ۱۴۲ - ۱۴۸.

«کارهای ایران» ترجمه مقاله روزنامه ینی اقبال باکو درباره اوضاع جنگل گیلان، هفته‌نامه جنگل، س ۱، ش ۵، ص ۳ - ۴.

کسمایی، جهانگیر، «شرح حال میرزا حسین خان کسمایی»، یادگار، ج ۴، صص ۷۱ - ۷۵.

کی آرش، ساسان، «میرزا کوچک خان جنگلی، تقاضا از جوانان و آزادیخواهان گیلان»، ایرانشهر، س ۳، ۱۳۰۴، ص ۵۰۷ - ۵۱۰.

گرانمایه، علی، «جمهوری گیلان یا جمهوری ایران» گیله‌وا، س ۲، ش ۹، ۱۳۷۳، ص ۶ - ۷.

گلشنی، عبدالکریم، «نهضت میرزا کوچک خان جنگلی» کیهان هوایی، س ۳، ش ۹، ۱۳۶۵، صص ۲۳ - ۲۵.

«مکتوب از لاهیجان درباره اوضاع سیاسی و اجتماعی لاهیجان» هفته‌نامه جنگل، س ۱، ش ۱۴، صص ۴ - ۶.

«میرزا و مدرس» امید انقلاب، س ۳، ش ۶۹، صص ۲۰ - ۲۳ و ش ۷۰، صص ۲۰ - ۲۳.

نجمی، ناصر، «نهضت جنگل نبرد در سه جبهه» روزنامه ایران، ۱۳۷۷/۷/۲۶، ص ۷.

نوبی، عبدالحسین، «انقلاب گیلان چگونه آغاز شد» یادگار، س ۴، ش ۳، صص ۴۱ - ۵۵.
«همراهی خالو قربان با عوامل دولتی و دستگیری غلام حسین خان در طارم» روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۴/۳/۲۳، ص ۶.

«همکاری مردم با جنگلیها و استنطاق آنان توسط نظمی» روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۴/۳/۲۶، ص ۶.

۴ - اسناد
۴/۱ - مجموعه‌های سندی چاپ‌شده:

درباگشت، محمدرسول، «یادی از میرزا کوچک خان»، کلک، س ۱، ش ۱۲/۱۱، ۱۳۶۹، صص ۳۵۸ - ۳۶۰.

دیوسالار، یحیی، «اتحاد اسلام و پیدایش جنگل» ارمغان، س ۳۴، ۱۳۴۴، صص ۲۲۴ - ۲۲۸ و ۲۷۱ - ۲۷۴ و ۳۷۰ - ۳۷۴، ۴۱۶ - ۴۱۸، ۴۷۰ - ۴۷۲.

«سر بریده میرزا کوچک خان را برای تماشا مدت‌ها به نمایش گذاشتند»، مجله هفتگی گزارش روز شماره هجدهم، ۱۳۵۸/۳/۲۰، صص ۱۸ - ۱۹.

سفری، محمدعلی، میرزایی، محسن، «جنبش گیلان» ضمیمه بیست وهفت هزار روز تاریخ ایران و جهان تهران، روزنامه اطلاعات، ۱۳۵۵، صص ۳۸۹ - ۳۹۶.

eign policy,, Vol. 1. London, 1951.
Ehsan_ollahkhan (Doustar) Appeal
to president Narimanov . Izvestia, July
13, 1921. Translated into french in
Bulletin periodique de la presse Russe,
no. 95 (1921).

_____ : Revolutionary and National
Movement in persia, 1914_1917,
Memoirs of a contemporary witness
Novyivosok, pt. 1 , nos.23_24 (1928) ,
pt. 2, nos.26_27 (1929)? pt. 3, no. 29
(1929). In russian.

Elwell_sutton,I.p. Reza shah the Great:
founder of the pahlavi dynasty. In Iran
under the pahlavis, ed.G. Ienczowski.
Stanford 1978.

Foroughian, H. : The Impact of the
Great october sociapist Revolution on
the Liberation Movement in Gilan : In
the october Revolu tion and Iran,
Leipzig, 1967.

For The Fifirst Congress of the Adalat
party Kommunist, no.49 June 23,
1920.

: Iran Political Diaries 1881_1965 ,,
Volume 5, 6, General Editor
Dr.R.M.Burrell Research Editor Robert L.
Janman, Archire Editions. 1997.
Iranian communist party. : programma
persidskoi Kommunisticheskoi
Partii (B)Resht,, [?] 1920.

Ketabi, M. : KuCekhan and die
Gangali_Bewegug,, Darstellung and
Analyse der persischen Bewegug
Gangal, 1915_1921. Ph.D.diss.,
Heidlberg, 1972.

Marchenko (Martchenko),M.
Mirzakutchuk,dit Kut chuk Khan,
savie et snocuvre . Revue du
MondeMusul man 40_41 (1920) .

Tchilinkirian, A. The persian
Revolution . Mshak (Tiflis), no.
200(1909) .

T.G[Gaidar Tariverdiev, ? Aroghli]. :
The social Base of the persian
Revolution . In Russian. Zhizn
Nasional, nostei, June 15, 1920.

Translated in la social_Democratie en
Iran,ed.c.chaqueri Infrench.

Ybert_chabrier,E. : Gilan, 1917_1920:
The Jangalist Movement According to
the Memoirs of Ihsan Allah Khan cen-
tral Asian siansurrey 2, no.3(1983) .

Zabih, s,,. The communist Movement in
Iran. : stanford, 1966.

سلطان زاده، آواتیس، «ایران معاصر» خسرو شاکری اسناد
جنبش کارگری ... ج ۴، تهران، انتشارات علم، چاپ دوم،
۱۳۵۹، ص ۶۳.

- «درباره نهضت جنگل» خسرو شاکری، اسناد جنبش
کارگری ... ج ۱، تهران، انتشارات علم، چاپ دوم، ۱۳۵۸،
صص ۸۲ - ۸۴.

گلشنی، عبدالکریم، «سندی درباره جنبش جنگل» مطالعات
تاریخی، ش ۲، ۱۳۶۹، صص ۳۳۵ - ۳۳۹.

۴/۳- اسناد منتشر نشده موجود در آرشیوها
- مجلس شورای اسلامی، کتابخانه موزه و مرکز اسناد
مجلس شورای اسلامی.

- موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، آرشیو اسناد.
- سازمان اسناد ملی ایران، آرشیو اسناد (اسنادی که اخیرا
از جمهوری آذربایجان مربوط به نهضت میرزا
کوچک خان به این آرشیو منتقل شده است.)
- آرشیو مرکز اسناد در تاریخ دیپلماسی وزارت
امور خارجه.

ب - منابع لاتین

Abrahamian, E, and f. kazemi The
Non _ revolutionary peasantry of
Modern Iran Iranian Studies 11
(1978) .

Agaev, s.I. Revolutionary Movements
and Refomsin Iran The
Revolutionary process in th East: past
and present, ed.R.vlyanovsky. Moscow,
1982.

Amoghli, Haiderkhan The social Base
of the persian Revolution,, Zhizn
Natsional, nostei 18 (Jun 15, 1920) .

Avery, p. Modern Iran, London, 1965.
Barmine, A. Memoirs of a soveiet
Diplomat,, wesport, com, 1938.Rpt.
1973.

Blank,s. soviet politics and the Iranian
Revolution of 1919_1921 . Cahiers
du Monde Russeiet sovietique 21
(1980) .

Chaqueri, c. (Khosrow shakeri) The
Jangali Movemen and soviet
Historiography central Asian survey 5
(1985) .

_____ , ed, ?? le Mouvement commu-
niste en Iran,, Florence 1979.

_____ ?? The soviet socialist Republic
Of Iran, 1920_1921 ,, Brith of trauma,
University of pittsburg press pittsburg-
hand London , 1995.

Dailami, p. the Bolsheviks and the
Jangali Movement, 1915_1920
Cahiers du monde Russe et sovietique
31 (1990) .

Degras, J : . soviet Documents on for -

- برگزهای جنگل (نامه های رشت و اسناد نهضت جنگل)
به کوشش ایرج افشار، تهران، نشر و پژوهش فرزاد،
۱۳۸۰.

- بیات، کاوه، ایران و جنگ جهانی اول، (اسناد وزارت
خارجه) تهران، سازمان اسناد ملی ایران، ۱۳۷۰.

- شیخ الاسلامی، محمدجواد، اسناد وزارت خارجه بریتانیا
درباره قرارداد ۱۹۱۹ ایران و انگلیس، تهران، کیهان،
۱۳۶۵.

- عظیمی، رقیه السادات، نهضت جنگل به روایت اسناد
وزارت امور خارجه، تهران، وزارت امور خارجه، ۱۳۷۷.

- قطبی، بهروز، اسناد جنگ جهانی اول در ایران، (همراه با
خبرهای تلگرافی جنگ پروس فرانسه به خط ناصرالدین
شاه قاجار) تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، نشر
قرن، ۱۳۷۰، صص ۵۶، ۴۴، ۲۷۱، ۳۲۳ - ۳۳۴.

- کشاورز، فتح الله، نهضت جنگل، اسناد محرمانه و
گزارشها، تهران، سازمان اسناد ملی ایران، ۱۳۷۱.

- میرزا صالح، غلامحسین، جنبش میرزا کوچک خان بنا بر
گزارشهای سفارت انگلیس در تهران، تهران، نشر تاریخ
ایران، ۱۳۶۹.

- نصیری مقدم، محمدنادر، گزیده اسناد دریای خزر و مناطق
شمالی ایران در جنگ جهانی اول، تهران دفتر مطالعات
سیاسی و بین المللی وزارت خارجه، واحد نشر اسناد ۱۳۷۴.
- وکیل الدوله، حسینعلی مقصدولو، مخابرات استرآباد، ج ۲،
به کوشش ایرج افشار و محمدرسول دریاگشت، تهران، نشر
تاریخ ایران، ۱۳۶۳.

۴/۲- اسناد و تصاویر پراکنده چاپ شده
«اسناد تاریخی» سایبان، س ۱۳، ش ۳۲۵، صص ۱ - ۳.
اسناد روحانیت و مجلس، ج ۲، به کوشش منصوره
تدین پور، زیر نظر غلامرضا خدایی عراقی، تهران، کتابخانه
موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۵، صص
۹۵ - ۹۸.

«اسناد و نوشتجات تاریخی درباره جنگل» فروغ، س ۱، ش
۳، صص ۸۹ - ۹۱؛ و ش ۴، صص ۱۲۲ - ۱۲۴ و ش ۵،
صص ۱۴۸ و ش ۶، صص ۱۷۱ - ۱۷۲.
افشار، ایرج، «اسناد ناصر دفتر خلخال برای تاریخ خلخال و
نهضت جنگل»، آینده س ۹، ش ۸ - ۹، صص ۶۳۳ -
۶۴۳.

- «اسناد گرفتاری محسن خان امین الدوله در جنگل»
یادگارنامه فخرایی، صص ۳۶۱، ۳۷۸.

- «سندی درباره جنگل» آینده، س ۸، ش ۸، صص ۴۲۹.
- «سندی درباره جنگل به خط مستشارالدوله» آینده، س ۹،
ش ۲، صص ۱۵۸ - ۱۶۴.

- «عکسی دیگر از میرزا کوچک خان» س ۱۲، ش ۲، صص
۳۷۶.

- قبالة تاریخ، تهران، انتشارات طلایه، ۱۳۶۸.
«برگهایی از تاریخ»، تاریخ معاصر ایران، کتاب پنجم، تهران،
موسسه پژوهش و مطالعات فرهنگی ۱۳۷۲، صص ۲۷۷ -
۳۵۱.

دوستدار، احسان الله، «جنبش انقلابی شرق، جنبش ملی و
انقلابی در ایران ۱۹۱۹ - ۱۹۲۰» خسرو شاکری، اسناد
جنبش کارگری و سوسیال دمکراسی و کمونیستی ایران، ج
۳، تهران، انتشارات علم، چاپ دوم، ۱۳۵۸، ص ۲۸.